

यमराजाच्या सान्निध्यात ६० तासः

शल्यक्रियातज्ञ डॉ. गंगाधर मद्दीवार (केंटकी, अमेरिका) यांच्या चित्तथरारक अनुभवांचे स्वैर शब्दांकनः डॉ. विनता कुलकर्णी, (इलिनॉय, अमेरिका)

गेली पाच वर्षे रोटरी क्लब आणि कन्याकुमारीचे विवेकानंद केंद्र यांच्या पुढाकाराने, डॉ. गंगाधर मद्दीवार त्यांच्या सुविद्य पत्नी सौ सुरेखा आणि १४अनिवासी भारतीय डॉक्टर अमेरिकेतून भारतात आदिवासी भागात मोफत आरोग्य/शल्य चिकित्सा आणि शस्त्रक्रिया शिबीरे घेत आहेत. यंदा फेब्रुवारी/मार्च मध्ये अरुणाचल प्रदेशातील दुर्गम डोंगराळ भागात आर्थिक दृष्ट्या गरीब व मागास वनवासींसाठी ही आरोग्यसेवा शिबीरे आयोजित केली होती. या सेवाभावी डॉक्टरांच्या प्रवासाची सुरवात तर एकदम छान आणि आरामात झाली. हिमालयाच्या कुशीत वसलेल्या पासिघाट डोंगराळ भागात फेब्रुवारीमध्ये आरोग्यचिकित्सा व शस्त्रक्रिया शिबीरात त्यांनी आवश्यकतेनुसार ५२ रुग्णांवर शस्त्रक्रिया आणि ६७ एन्डॉस्कोपीज केल्या. त्याशिवाय ४०० रुग्णांना आरोग्य तपासणी करून वैद्यकीय सल्ला देण्यात आला. ह्या शिबीरांच्या यशोगाथा ऐकून तवांगमध्ये पुढच्या वर्षी असंच आरोग्य शिबीर घेण्याबद्दल ह्या डॉक्टरांना विचारण्यात आलं. त्यादृष्टीने तवांगमधील २५ उत्साही युवा कार्यकर्त्यांबरोबर या डॉक्टरमंडळींनी आरोग्य, पर्यावरण, बाल शिक्षण इत्यादि विषयांवर चर्चा केली. डॉ. मद्दीवार म्हणतात 'सामाजिक

समस्यांबद्दल जागरूकता आणि त्यातून मार्ग काढण्याची हया ग्रामीण युवा पुढाऱ्यांची तळमळ पाहून, माझ्या भारताचे भविष्य चांगल्या हातात असल्याचा माझा विश्वास अधिकच दृढ झाला.'

ठरल्याप्रमाणे, अरुणाचलम् येथील आरोग्य शस्त्रक्रिया शिबीर आटोपून बहुतेक सर्व डॉक्टर अरुणाचलम् मधील पर्यटनस्थळांचा आनंद घ्यावयास रवाना झाले. मात्र डॉ. मद्दीवार दांपत्याने अरुणाचलम् च्या उत्तरेकडील तवांग भागाचा दौरा करण्याचे ठरविले होते. सकाळी आदिवासी भागातील मदतनिस रिंचिनने बनवलेला चविष्ट नाश्ता घेऊन ती दोघे पुढच्या प्रवासास निघाली. सुमारे १०० किलोमीटर अंतरावर वसलेल्या शेरगाव आणि पूर्व केमेन जिल्ह्यात विवेकानंद केंद्राच्या विद्यालयाने त्यांना आमंत्रित केले होते. अरुणाचलम् भागातला बौध्द मठही त्यांना बघावयाचा होता. अरुणाचलम् भागातच स्थायिक असलेला मोटर चालक टिकेंद्र उर्फ छोटू हा पूर्वपरिचयाचा आणि विश्वासू वाटाड्या त्यांच्या बरोबर होता. त्याने या जोडीला सिला पास आणि हिमालयातील अनेक शिखरांचे दर्शन घडवले होते. वाटेत एखादा सुंदर देखावा/ स्थळ दिसले की मोटर थांबवून डोळ्यांमध्ये ते दृश्य साठवून घेत हयांचा प्रवास चालला होता. समुद्रसपाटीपासून १४,७०० फुटांवर असलेला जसवंत गड, सीलापास या पर्यटन स्थळांना भेटी देऊन मद्दीवार दांपत्य डिराँगहून शेरगावकडे निघाले. छोटू आत्मविश्वासाने (बहुदा जरा जादाच आत्मविश्वासाने) गाडी चालवत होता. मंडला जंक्शन आल्यावर छोटूने रूपा घाटाकडे जाणारे डावीकडचे वळण घेण्याऐवजी उजवीकडची लहान वाट धरली. हा भाग ईशान्येकडे नागाजिजी पर्वतराजीकडे जाणारा होता. वाटेत फारशी रहदारी नव्हती. बहुदा छोटूला परिसर माहितीचा असल्यामुळे त्याने वाटेत एखाद दुसरे वाहन दिसले तरी फारसे कोणाला विचारले नसावे. अतिशय अरुंद वाटेवरून गाडी जात होती. एव्हाना ४-५ डॉंगर आणि दऱ्या पार केल्या होत्या. आता सर्व रस्ता निर्मनुष्य झाला होता. मागे, पुढे, वा जवळपास एकही वाहन दिसत नव्हते. तो टापू सर्वसाधारण प्रवाशांना निषिद्ध असा भारत चीन सीमेलगतचा भाग होता. केवळ भारतीय लष्कराच्या सीमा रस्ता निर्माणखात्याच्या जवानांच्या/कर्मचाऱ्यांच्या काही छावण्या आणि काही 'याक' (हिमालयातील दूधदुभते देणारा प्राणी) मालक लामा त्या भागात असल्याचे ऐकित होते. 'आपण नियोजित स्थळापासून जवळच आहोत, थोड्याच वेळात पोहोचू' असं छोटू वरचेवर मद्दीवार दांपत्यास सांगत होता. एव्हाना संध्याकाळचे ५:३० वाजून सगळीकडे अंधार पसरला होता. बारिक हिमवृष्टीही होऊ लागली. नागमोडी रस्ता संपला तेथे भारतीय लष्कराच्या एका कार्यालयाची इमारत होती. तेथील सुरक्षा पहारेकऱ्याने छोटूस तो खूप दूर चुकीच्या रस्त्याला लागला असल्याचे सांगितले. पुन्हा मागे- ३१ किलोमीटर - मंडला येथे जाऊन डावीकडे (विवेकानंद केंद्राच्या शाळेकडे) वळण्याचा त्याने सल्ला दिला.

भुरभुरणाच्या हिमाचे कधी रौद्र हिमवर्षावामध्ये रुपांतर होईल सांगता येत नव्हते. तेव्हा लौकरात लौकर इच्छित स्थळी पोहोचण्यासाठी छोटूने गाडी पुन्हा परत मागे वळविली. सभोवताली हिमाच्छादित झाडी दिसू लागली होती. डोंगरांच्या उंच शिखरांवर बर्फ चकाकत होता. एव्हाना टिपूर चांदणे पसरले होते. मुळातच अरुंद व अतिशय नागमोडी रस्ता बर्फाने अधिकच असुरक्षित बनला होता. जेमतेम ८ किलोमीटर अंतर कापले आणि त्यांची 'सुमो' गाडी अचानक रस्त्याच्या कडेने दरीच्या बाजूने घसरू लागली. नशिबाने मध्येच एका मोठ्या खड्ड्यात अडकून थांबली. छोटूच्या मदतीने खड्ड्यातून गाडी वर काढण्याचे मद्दीवारांचे प्रयत्न निष्फळ ठरले. एव्हाना सर्वत्र दोन इंजाचा बर्फाचा थर साठला होता. हिमवर्षाव चालू होताच. रात्रभर त्या परिस्थितीत गाडीमध्ये बसून रहायचे किंवा त्या हिमवर्षावात ३-४ किलोमीटर डोंगर चढून कोणाचीतरी मदत मिळते का ते पहावयाचे, एवढाच पर्याय त्यांच्यापुढे होता. तेव्हा मद्दीवारांनी दुसरा पर्याय निवडला. इतर वेळा हा नैसर्गिक परिसर म्हणजे नेत्रसुख! परंतु रात्रीची वेळ, घनदाट जंगल आणि हिमवृष्टी! त्यात डॉ. मद्दीवारांचा डावा पाय दुखरा. अशा परिस्थितीत डाव्या गुडघ्याला रेटत चालणे हे एक दिव्यच होते. त्यातल्या त्यात एक बरे की मद्दीवार दांपत्याने थंडीपासून संरक्षणार्थ हिवाळी कपडे, बूट असा पोषाख केला होता. मात्र खांद्यावरच्या बॅगांमध्ये पाणी, खाण्याचे थोडेफार जिन्नस होते. जरा वेळाने त्यांना रस्त्याखालचे पाणी वाहून जाणासाठी बांधलेल्या अर्धवट अवस्थेतील नाल्याजवळची पुलाखालची जागा दृष्टीस पडली. १५फूट बाय८फूट आकाराची आणि केवळ चार फूट क्लिअरन्स असलेल्या अरुंद अडगळीची ही जागा होती. हिमवर्षावापासून जरा आडोसा मिळावा ह्या दृष्टीने मद्दीवार दांपत्य आणि मोटर चालक छोटू याने त्या पोकळीत निवान्यासाठी आपला मोर्चा वळवला.

१९६२च्या भारत चीन युद्धानंतर येथील राजमार्गाचे काम ब्रो (Border Roads Organisation - Bro- India) ह्या बांधकाम खात्याने हातात घेतले होते. अजूनही ते अर्धवटच मोडक्या अवस्थेत आहे. त्या पडक्या पुलाखालच्या पोकळीत जरा आराम केल्यावर, आल्या प्रसंगाला तोंड देण्यासाठी मद्दीवार सपत्निक शांतपणे विचार विनिमय करू लागले. छोटूला सर्वांच्या तब्येतीची/सुरक्षिततेची काळजी वाटत होती. पुन्हा मागे टाकलेल्या लष्कर खात्याच्या तळावर जाऊन मदत घेण्याचे छोटूने ठरविले. आणि त्या दिशेने तो पायी निघाला.

आपली बर्फाळलेल्या खड्ड्यात अडकलेली गाडी 'टो' करण्यासाठी आणि नियोजित मुक्कामास पोहोचण्यास काहीतरी मदत मिळेल अशी मद्दीवारांना आशा वाटत होती. दुसऱ्या दिवशी त्यांना शेरगावला शाळेत आरोग्य/वैद्यकीय सुरक्षा विषयक व्याख्यान द्यायचे होते. त्या तीव्र थंडीत आडोशाच्या छोट्याशा जागेत एका जागी अवघडून बसल्याने 'हिमदंश (फ्रॉस्ट बाइट्स)' होण्याची, आपल्याला थंडीनेच मृत्यू येईल की काय अशी सौ मद्दीवारांना चिंता वाटू लागली. आणि असे वाटणे अजिबात अनाठायी नव्हते. हयापूर्वी ह्या भागात हिमदंशाने मृत्यू झाल्याच्या घटना त्यांच्या ऐकिवात होत्या. तेव्हा मग मद्दीवार दांपत्याने रात्रभर जागे रहाण्याचे ठरविले. त्या अरुंद जागेत जमेल तेवढी सतत शरिराची हालचाल, हात पाय, बोटे हालवणे, पायाचे टोंगळे गोलाकार फिरवणे, असे प्रकार त्यांनी सतत चालू ठेवले. जेणे करून शरीराचा रक्तपुरवठा आणि मन सतर्क राहिल याची ते दोघे काळजी घेत होते. रामरक्षा, हनुमान चालीसा, भजन, गझल्स, भारतीय आणि पॉप गीते गात आणि एकमेकांना जुन्या, चांगल्या आठवणी, विनोद सांगत त्यांनी रात्र जागवली. मद्दीवारांना छोटूचीहि काळजी वाटू लागली. नुकतेच त्याला पुत्ररत्न झाले

होते. पण दौऱ्यावर असल्याने पत्नी व नवजात बालकाला भेटायला जाणेहि छोटूला जमले नव्हते. त्यांची बर्फात, खड्ड्यात अडकलेली गाडी बाहेर काढण्यास मदत मागायला तो निघाला होता. त्याला जरी ह्या बर्फाळ हवामानाची सवय असली तरी अशा रात्रीच्या वेळी हिमवर्षावात आसपास खोल दऱ्यांच्या मधून अरुंद पायवाटेने अशा हवेत ३० किलोमीटर पायी चालणे म्हणजे मृत्यूलाच आमंत्रण होते. पण तरीसुद्धा मन आशावादी होते. लौकरच कोणीतरी मदत करण्यास येईल अशी मद्दीवारांना खात्री वाटत होती. आसपास सतत पडणाऱ्या बर्फामुळे चिखलाचे ढिगारे साचले होते. बऱ्याच वेळा अंधारात ट्रक येत असल्यासारखा आवाज येई. त्या आवाजानुसार पुलाखालच्या आडोशाच्या जागेतून बाहेर पडून त्या चिखलातून रांगत बाहेर रस्त्यावर पडून डॉक्टर मद्दीवार लष्कराच्या टो ट्रक/वाहनाचा कानोसा घेत होते. पण मग लक्षात आले की ट्रक वगैरे काही नसून तो रों रों आवाज हिमवादळाचा होता. आकाशात नजर टाकली तर असंख्य तारे दिमाखात लुकलुकत होते. पण अर्थातच ते निसर्गसौंदर्य अनुभवण्याच्या मनःस्थितीत मद्दीवार दांपत्य नव्हते. त्या जीवघेण्या थंडीत शरीराचे तपमान कमी न होणे महत्त्वाचे होते. डॉ. मद्दीवार सांगतात 'आतापर्यंतच्या आयुष्यांत आम्ही आमच्यापरिने चांगले वागण्याचा आणि मनापासून लोकसेवेचा प्रयत्न केला होता. मग आज असा कठीण प्रसंग आपल्यावर का यावा असाहि मनात विचार येऊ लागला.' ह्यापूर्वी गयाणा, नायजेरिया, बर्म्युडा, त्सुनामी असे काही ठिकाणी जिवांवर बेतलेले प्रसंग, ठिकाणं त्यांना आठवू लागली आणि त्यासर्व अवघड प्रसंगातून सुखरूप बाहेर पडल्याचेहि आठवले. त्यांनी सर्वशक्तिमान देवाचे स्मरण केले. आणि आतासुद्धा आम्ही या दुर्धर अडचणीच्या प्रसंगांतून सुखरूप बाहेर पडू असा त्यांना विश्वास वाटू लागला.'

त्या रात्रभर मदीवार दांपत्य जागेच होते. पहाटे ६ वाजता त्या पुलाखालच्या चिंचोळ्या जागेतून बाहेर रस्त्यावर येऊन छोटूचा शोध घ्यावा असे त्यांनी ठरवले. सहा मोठे याक आणि एक पिल्लू याक त्यांच्याकडे रोखून पहात होते. खरंतर हे याक आक्रमक नसतात. लष्कराच्या तळाकडे जाणाऱ्या रस्त्याच्या वळणापर्यंत याक प्राण्यांचा हा कळप त्यांच्या मागेमागे येत होता. त्यानंतर मात्र ते याक त्यांच्या ठरलेल्या दिशेने निघून गेले. आतापर्यंत रस्त्यावर अडीच फूट उंचीचा बर्फ साठला होता. त्यातून चालणें अतिशय जिकीरीचे झाले होते. वयाची सत्तरी उलटूनहि डॉ मदीवार कार्यशील आणि उत्साही. परंतु पायाला ऑस्टिओएँरथ्रिटीस आणि झिजलेल्या गुढग्यासह (Anterior cruciate ligament -ACL tear) दुखऱ्या डाव्या पायामुळे त्यांना या बर्फाच्या ढिगाऱ्यातून एकेक पाऊल उचलून टाकणे म्हणजे दिव्यच होते. चालतांना आधाराला त्यांची काठी त्यांच्या साथीला होती हे त्यातल्या त्यात बरें म्हणावयाचे. सुरवातीला मदीवार दांपत्य ७० पाऊले न थांबता पुढे जात होते. पण पुढे पुढे, कमी हवेच्या आणि बोचऱ्या थंड वाऱ्याच्या हिमाच्छादित उंच डोंगराळ टापूतून चालतांना त्यांना पाठीत कळ येऊ लागली. दोघेहि एकमेकांच्या पाठीवर गुद्देमारून ऊर्जा निर्माण करत होते. बर्फावरून परावर्तित होणारा सूर्यप्रकाश डोळ्यांना असह्य होऊ लागला. आणि जेमतेम ३० पाऊले टाकल्यावर धाप लागे. जरा दम खाण्यासाठी थांबावे लागे. वाटेत बसायला किंवा पाय लांब करायला कुठे जागा नव्हतीच. आसपास दऱ्या असल्यामुळे रस्त्याच्या मध्यभागाने दोघे हळूहळू नेटाने एकमेकांना 'आगे बढो हम तुम्हारे साथ है' अशी स्फूर्ती देत बर्फातून मार्ग कापित होते. छोटू कुठे बर्फात घसरून वगैरे तर पडला नाही ह्या चिंतेने मदीवार दांपत्य अस्वस्थ होते. त्यामुळे अधून मधून दरीच्या किंवा डोंगराच्या दिशेने छोटूच्या नावाने ते हाका मारत होते.

ईशप्रार्थना, करमणूकीसाठी मराठी/हिंदी गायनाचा कार्यक्रम, अंताक्षरी असे शरीर जागृत राहण्यासाठी आणि मानसिक बळ येण्यासाठी त्यांचे प्रयोग चालूच होते. तीन तास असे ऊंच सखल डोंगराळ भागातून दमछाक करत चालल्यावर पुढे दूरवर छोट्या लाकडी झोपड्या दिसू लागल्या. सकाळी दहाच्या सुमारास तीन माणसे रस्त्यावर दिसल्यावर मदींवार दांपत्याला आनंद झाला. ते तिघेही सीमारेषेवरील लष्कराच्या रस्ते बांधकाम खात्याचे (बी आर ओ) कामगार होते. त्यांच्याकडून समजले की छोटू पहाटे २ वाजता त्यां वाटेवर झोपडीत जरा थांबला होता. तेथे शेकोटीजवळ जरा आराम करून आणि थोडी झोप काढून तो पुढे २० किलोमीटर लष्करी खात्याच्या तळ जेथे होता त्या दिशेने गेला असल्याचे समजले. छोटू सुखरूप असल्याचे कळल्यामुळे मदींवारांना जरा हायसे वाटले. त्या मानसिक आनंदात बर्फाच्या ढिगाऱ्यातून पुढचे काही किलोमीटर चालतांना त्यांना शारीरिक श्रमहि जाणवले नाहीत. असंच काही किलोमीटर चालल्यावर, सुमारे अर्ध्या तासाने दूरवर ब्रो- लष्कराचे दहा जवान त्यांच्याच दिशेने हात हलवून आवाज देत धावत येतांना दिसले. मदींवार दांपत्याची वास्तपुस्त करून मग त्या जवानांनी गलितगात्र अवस्थेतील हया दोघांना त्यांच्या बरोबरच्या सामानासह स्वतःच्या पाठीवर घेतले आणि काही अंतर चालून गेल्यावर एका लाकडी झोपडीपाशी ते जवान थांबले. ही झोपडी एका लामाच्या खाजगी मालमत्तेचा भाग होती. ४० याक त्याच्या मालकीचे होते. त्यांचे दूध आणि अन्य काही दैनंदिन वस्तू विकण्याचा हया लामाचा व्यवसाय होता. त्या भागात या लष्कराच्या कामगारांना अशा अनेक लामांची मदत होत असे. मात्र हया सीमासुरक्षादलाकडे बुलडोझर किंवा बर्फ उपसण्याचा नांगर/ 'स्नो प्लो' साधे फावडे हयापैकी काहीच यंत्र सामुग्री उपलब्ध नव्हती. त्यांच्याकडे असलेली काही वाहने सतत डिरांगच्या मुख्य कार्यालयात सामान ने आण करण्यात गुंतली असतं. अवघड कामाला सदैव तयार असलेले दणकट हात असे हे कष्टाळू सैनिक हीच काय ती हया भागातील सीमासुरक्षादलाची कुमक होती. मदींवार म्हणतात 'अमेरिकन लष्करदलात मी काम करत असतांनाचे दिवस मला आठवले. अर्थात् अमेरिकी लष्करदलाच्या यंत्र सामुग्री-सुविधांची येथे तुलना करणें योग्य नाही याची मला जाणिव आहे. हया जवानांची माणुसकी अधिक मोलाची आणि वंदनीय आहे.' त्या लष्कराच्या जवानांनी स्वतः रात्रभर बर्फात कुडकुडत आपली ब्लॅकेट्स मदींवार दांपत्याला पांघरायला दिली. त्या सीमा लष्करी जवानांसह लामाने त्या छोट्याशा झोपडीत मदींवार दांपत्याचे आनंदाने स्वागत केले. ६ फूट x ८ फूट आकाराच्या , धुरकट लाकडी झोपडीत पसरलेल्या अस्ताव्यस्त सामानाच्या मध्यभागी शेकोटीजवळ सारे दाटीवाटीने बसले. झोपडीच्या मालकाने/ लामाने सर्वांना गरम दूध बिस्कीटे देऊ केली. जरा वेळाने गरम चपात्या आणि लोणचे असा पाहूणचारहि मिळाला. १५-२० तास बर्फात आणि हिमवादळात गारठल्यामुळे

त्या परिस्थितीत ही ऊबदार झोपडी स्वर्गासारखी आणि तिथले खाद्य पदार्थ अमृततुल्य भासले नाहीत तर नवलच. आदल्या रात्रभर जाग्रण झाल्याने त्या झोपडीत लामाने दिलेले घोंगडे अंधरून आणि लष्कराच्या जवानांनी दिलेले ब्लॅकेट्स पांघरून मदींवार दांपत्यांनी जरा वेळ झोप काढली. जाग आली तेव्हा मदींवारांनी त्यांचा वाटाड्या आणि मोटर चालक छोटे रूफ टीकेंद्र याच्या बद्दल सुरक्षा दलाच्या जवानांकडे चौकशी केली. तेव्हा त्यांना कळले की छोटेच्या सांगण्यानेच हे लष्कराचे जवान मदतीला आले होते. छोटूने त्यासाठी केलेले साहसहि उल्लेखनीय आहे.

आदल्या रात्री ९ वाजता पुलाखाली मदींवार दांपत्यांला सोडून मदत मागण्यासाठी निघालेला छोटे हिमवर्षावात डोंगराळ भागातून अवघड आणि अरुंद वाटेवरून स्वतःला सावरत रस्ता कापीत होता. आत्ता सर्वजण मुक्कामास असलेल्या झोपडीत रात्री दोन वाजता तो पोहोचला होता. तेथे लामाने दिलेला गरम चहा घेऊन आणि जरा वेळ शेकोटीजवळ आराम करून छोटूने पुढे प्रस्थान केले होते. २० किलोमीटर अंतर चालून जवळजवळ भारत चीन सीमारेषेजवळ समुद्रसपाटीपासून सुमारे १४७८० फूट उंचीवर सिलपास येथे सीमासुरक्षादलाच्या तळावर मदतीसाठी छोटूला पोहोचायचे होते. थंडीत चालून दमलेला आणि हातापायाच्या बोटांना हिमदंश झालेल्या अवस्थेत स्वतःला कसंबसं रेटत सकाळी ६ वाजता छोटे सीमा सुरक्षादलाच्या तळावर पोहोचला आणि तेथेच दारात कोसळला. लष्कराच्या सुरक्षादलाच्याप्रमुखाने त्याला आत घेतले आणि तेथील कर्मचाऱ्यांनी छोटूला गरम कांबळीत लपेटून त्याच्या हातापायांना बऱ्याच वेळ मसाज केला. शेवटी शुध्दीवर आल्यावर त्याने दिलेल्या माहितीनुसार लष्कराचे दहा जवान डॉ मदींवार आणि त्यांच्या पत्नी यांना मदत करण्यास आले होते.

सरकारी यंत्रणेनुसार आवश्यक कागदपत्रांची पूर्तता करून मेजर प्रेमसिंगने मद्दीवार दांपत्यांसमवेत मदतीला लष्कराची दहा जवानांची एक तुकडी दिली होती. भोवतालचा कित्येक फूट बर्फ कापून खड्ड्यात अडकलेली त्यांची गाडी बाहेर काढणे, गाडीचा फ्लॅट टायर बदलणे ही सर्व कामे जवानांनी झटपट कौशल्याने केली. पण मग लक्षात आले की गाडीची किल्ली छोटूकडे होती. तो आणि काही मदतनीस ३० किलोमीटर मागे असलेल्या लष्कराच्या तळापासून परत येईपर्यंत चार तास मद्दीवार दांपत्यांसमवेत मेजर प्रेमसिंग आणि दहा सैनिक सर्वांना पुन्हा मोडक्या पुलाखाली असलेल्या पोकळीत बसून वेळ काढावा लागला. मनोरंजनार्थ सैनिक हिंदी गाणी गात होते. काहींनी मद्दीवारांना त्यांच्या आरोग्यचिकित्सा/शस्त्रक्रिया शिबीरांबद्दल सविस्तर माहिती करून घेतली. काहींनी पुढल्या शिबीरात लागेल ती मदत करण्याचेहि आश्वासन दिले. जवळच्या झोपडीतला लामा 'अतिथी देवो भव' ही भारतीय परंपरा विसरला नव्हता. तो सर्वांची मनापासून सरबराई करत होता. झोपडीत स्वयंपाकाचे मोजकेच साहित्य आणि अन्न शिजवण्यासाठीही थोडीच आणि लहान भांडी असल्याने या १३- १४ पाहण्यांसाठी त्याला २-३ वेळा भात शिजवावा लागला. कोणाला भाज्या तर कोणाला पाण्यात याकच्या दुधापासून बनवलेले तूप, मीठ जीरे घालून बनवलेले सूप, काही जणांना याकचे मांस आणि भात असा वेगवेगळा मेन्यू त्याने पुरवला. कढईत बर्फ वितळवून ते पाणी पिण्यासाठी वापरले जात होते. त्याच पाण्यात याकच्या दुधापासून बनवलेले तूप, मीठ आणि लिंबू घालून 'नमक चाय' अशी खास हिमालयाताली 'खान- पान' सेवा होती. सर्वांना ऊब मिळावी म्हणून लामाने झोपडीत गरम शेंगडी सतत पेटती ठेवली होती. सर्वजण आपले हातमोजे पाय मोजे, बूट शेंगडीवर गरम करून घेत होते. सैनिकांची झोपडीत आत बाहेर येजा चालू होती. आणि त्यामुळे थंड वारे सारखे आत येऊन सगळी झोपडी धूरकट झाली होती. पण तरीसुद्धा वातावरणात आपलेपणाची, माणुसकीची ऊब जाणवत होती. वाटेत जागोजागी सर्वत्र बर्फाचे ढिगारे होते. त्यामुळे कित्येक रस्ते वाटेवरच्या खुणा दिसेनाशा झाल्या होत्या. दिवसापेक्षा रात्री अशा हवामानात आकाशातील ता-यांमुळे निदान पटकन दिशातरी कळते. पण दिवसा तेही अवघडच होते. रस्ता चुकत माकत छोटूला परत यायला दुपारचे तीन वाजले. त्यानंतर मग हिमवर्षावात कित्येक तास अडकल्याने थंड पडलेल्या गाडीचे इंजिन सुरू करणे हाहि एक मोठा उद्योगच झाला. मद्दीवार दांपत्य निघायची तयारी करू लागले. पण अजून संकटांची मालिका संपली नव्हती. लष्कराचे जवान आमची गाडी घेऊन पुलाजवळ येत असतांचा गाडी पुनः रस्त्याच्या कडेने घसरत जाऊन एकीकडे बर्फाच्या ढिगाऱ्यात अडकून बसली. एव्हाना अंधार पडू लागला होता. तेव्हा गाडी तिथेच ठेऊन मद्दीवार दांपत्याची सोय लष्कर अधिकाऱ्यांच्या लाकडी झोपडीत करण्यात आली. छोटूसह इतर जवान दुसऱ्या झोपडीत

मुक्कामास होते. आता पाहुणचार/ जेवण लष्कराच्या मेसमधले होते. भूक असूनहि प्रचंड थकव्याने कुणाचीच जेवण्याची फारशी इच्छा नव्हती. जेमतेम थोडेफार खाऊन सर्वांनी पथाच्या पसरल्या. मदीवार दांपत्यांच्या सुटकेस गाडीत असल्यामुळे ब्लॅकेट पासून टूथपेस्ट पर्यंत सर्व वस्तू लष्कराच्या जवानांनी पुरवल्या. झोपडीत जागोजागी पाणी गळत होते आणि दार नीट लागत नसल्यामुळे अतिशय बोचरे वारे आत येत होते. मनोजकुमार नावाचा जवान सतत झोपडीत ऊबेसाठी असलेली 'बुखारी' / शेगडी विझू नये म्हणून वरचेवर त्यात लाकडाच्या झिलप्या आणि केरोसिन घालण्याची काळजी घेत होता. पहाटे सूर्याऐवजी थंड वाऱ्यानेच बहुदा सर्वांना जागं केलं आणि लष्करी जवानांनी दिलेला चहा, नाश्ता घेऊन मदीवार दांपत्यांसह सर्व जवान प्रवासास निघाले.

डिजेलच्या गाड्या त्या बर्फाळ वातावरणात गारठत असल्याने जवानांनी डिजेल टाकीजवळ आणि समोरच्या हूडजवळ पेटती ज्योत धरून इंजिन गरम केले. मदीवारांच्या 'सुमो' गाडीबरोबर सोबतीला जवानांनी एक ट्रक दिला होता. पण तो ट्रक चालक सोबत करण्याऐवजी शर्यत लावल्यासारखा पुढे जात होता. आणि पुन्हा सुमो अतिशय अवघड वळणावर बर्फात अडकली. जवानांनी पाच किलोमीटर दूर उंच टेकडीवर असलेल्या तळावर मदीवार दांपत्यांचे सामान आणले. ट्रक चालकाला ताकीदहि दिली. आणि आता त्या ट्रकनेच पुढचा प्रवास करावयाचे ठरले. आदल्या रात्री छोटूने लष्कर खात्यातून फोनकॉल केल्यामुळे विवेकानंद केंद्रावरून रूपेशजींनी मदीवारांच्या काळजीने चौघेजण सोबतीला पाठवले होते. ते आणि मदीवार दांपत्य आता ट्रकमधूनच नियोजित प्रवासास निघाले. . वाटेत त्यांना दोन दिवसापूर्वी हिमवर्षावात रात्रभर ज्या मोडक्या पुलाखालच्या

पोकळीत आसरा घेतला होता त्या जागेचे पुनः दर्शन झाले. डोंगर दऱ्या मधून जाणाऱ्या रस्त्यांवर त्या जीवघेण्या कडाक्याच्या थंडीत आणि हिमवर्षावात अशा एकुलत्या एक सापडलेल्या त्या पुलाखालच्या अरुंद पोकळीत निवारा मिळाल्याने त्यांचे प्राण वाचले होते आणि हा एक दैवी चमत्कारच असं सर्वांना मनोमन वाटत होतं.

मद्दीवारांचा त्यापुढचा मंडला गावाकडचा प्रवास फारसा रोमांचकारक नव्हता. त्यांच्याबरोबर विवेकानंद केंद्राचे स्वयंसेवकहि होते. निसर्गरम्य डोंगराळ भागातून आणि दुभुंगच्या घाटातून नागमोडी वळणां वळणांवरून केंद्राधिकाऱ्यांच्या 'अल्टो' गाडीने सर्वजण शेरगावला विवेकानंद केंद्राच्या शाळेत पोहोचले. तेथील कार्यक्रम आणि नंतर जेवण आटोपून ही सर्व मंडळी आसामच्या तेजपूर गावातील विवेकानंद केंद्राच्या दुसऱ्या शाळेत जाण्यासाठी निघाली. अरुणाचलम् राज्यातून आसाम राज्याची सीमा ओलांडतांना जकात नाक्यावर थांबावे लागले. हा भाग संवेदनशील --आणि बोडो बंडाखोरांनी रास्ता रोको आंदोलनाची धमकी दिली होती. त्यामुळे या भागात जकात नाक्यावर अधिकच बंदोबस्त होता. सुरक्षा अधिकारी गटागटाने वाहने सोडत होते बरीच वाहनांची रांग लागली होती. तेव्हा डॉ मद्दीवार पाय मोकळे करण्यासाठी आपल्या काठीच्या आधारे जवळच फिरत होते. सौ. मद्दीवार गाडीतच मागच्या आसनावर डुलकी घेत होत्या. तेव्हादुऱ्यात एक ट्रक भरधाव वेगाने येऊन जवळच थांबला. ट्रकचा चालक जकात नाक्यावर नोंद करण्यासाठी उतरला पण उतारावर ब्रेक्स न लावता! त्यामुळे तो ट्रक काही अंतरावर सौ मद्दीवार ज्या गाडीत मागे बसला होत्या त्या दिशेने वेगाने घसरत येऊ लागला. डॉ मद्दीवार दुरूनच हे पाहात होते तेथूनच त्यांनी आसपासच्या लोकांना त्या दुसऱ्या ट्रकचे ब्रेक्स लावायला ओरडून सांगितले. त्या ट्रकमधील एका प्रवाशांनेच प्रसंगावधान राखून ब्रेक्स लावल्यामुळे ट्रक पुढच्या गाडीवर आदळला नाही. आणि सौ. . मद्दीवार त्या संभाव्य अपघातामधून बचावल्या. मद्दीवार दांपत्याचा त्यानंतरचा प्रवास सुखरूप झाला. दिब्रुगड मध्ये विवेकानंदकेंद्राच्या कार्यालयात अधिकाऱ्यांसमवेत नियोजित भेट, कामाबद्दल चर्चा आणि आतापर्यंतच्या अभूतपूर्व प्रवासाबद्दल वर्णनहि ओघानेच झाले.

दिब्रुगडहून कलकत्तामार्गे नागपूरकडे जावयास डॉ मद्दीवार आणि सौ. सुरेखा मद्दीवार निघाल्या तेव्हा त्यांच्या मनांत विचार येत होते गेल्या ६० तासांच्या प्रवासाचे . त्या दोघांनी अनुभवलेल्या जीवावर बेतलेल्या अनेक दुर्धर प्रसंगांतून जणू थेट यमराजाशी सामना केला होता. ! काळ आला होता पण देवकृपेने वेळ आली नाही. डॉ मद्दीवार म्हणातात- यासर्व प्राणाघातक प्रसंगातून वाचण्यासाठी त्यांना अनेकांची मदत तर झालीच पण त्यामागे असलेल्या सर्वात्मक देवाने त्यांना सुखरूप ठेवले. तेव्हा त्यांच्या हातातून यापुढेही चांगले कार्य घडावे हीच त्या जगन्निघंत्याची योजना असावी. त्यामुळे

आपले ऊर्वरित आयुष्य लोकसेवेत सत्कारणी घालवण्याचा मद्दीवारांचा निश्चय अधिकच दृढ झाला आहे. 'Travel provides a life's lesson' बिल फ्रिस्टच्या ह्या विधानास 'डॉ मद्दीवारांचे हे रोमांचकारी प्रवासाचे अनुभव जणुं दुजोरा देत आहेत.

(टीप: लेखास पूर्व प्रसिद्धी: <http://www.esakal.com>)